

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ¹

Τὸ περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῶν φθόγγων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ζήτημα εἶναι δυσκολώτατον, πρῶτον διότι τὸ ὄργανον τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς εἶναι ἐπιδεικτικὸν ἀπείρου λεπτότητος καὶ ποικιλίας φθόγγων (πρὸ βλ. τὴν προφορὰν τῶν ἐκ διαφόρων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας καταγομένων Ἑλλήνων), εἰς ὧν τὴν ἀκριβῆ παράστασιν οὐδὲν οὐδὲ τὸ τελειότατον ἐπινοηθὲν ἀλφάβητον δύναται οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν νὰ ἐξαρκέσῃ. (Τοῦτο βλέπει τις ὁμολογούμενον καὶ ἐν ταῖς γαλλικαῖς γραμματικαῖς, ὅταν ἐκάστοτε περὶ πολλῶν φθόγγων ἀναγινώσκῃ ὅτι τὴν προφορὰν τούτων μαθάνει ὁ μαθητὴς διὰ μόνης τῆς ζώσης φωνῆς, δι' οὗ ῥητῶς ὁμολογεῖται τὸ ἀδύνατον τῆς παραστάσεως διὰ γραπτῶν σημείων). Δεύτερον διότι τὸ ἐλληνικὸν ἀλφάβητον δὲν ἐξηυρέθη ἐξ ἀρχῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἵνα παραστήσῃ τοὺς φθόγγους τῆς γλώσσης ταύτης ἀκριβῶς, ἀλλὰ παρελήφθη παρ' ἄλλων ἀνθρώπων ἄλλην γλῶσσαν λαλούντων καὶ μόνον ὡς πρὸς τὰ φωνήεντα καὶ ἐλάχιστον ὡς πρὸς τὰ σύμφωνα μετερρυθμίσθη καὶ προσηρμόσθη κατὰ μικρὸν τοῖς ἐλληνικοῖς φθόγγοις.

Γνωστὸν δ' εἶναι ὅτι τὸ φθογγικὸν σύστημα γλώσσης τινὸς καὶ τὸ ἀλφάβητον αὐτῆς, ἦτοι οἱ ἀκουστοὶ φθόγγοι καὶ τὰ ὄρατὰ γράμματα τὰ παριστῶντα ἐν τῇ γραφῇ τοὺς ἀκουστοὺς φθόγγους, εἶναι συχνότατα ὅλως διάφορα πράγματα. Οἱ φθόγγοι δύνανται νὰ ἐλαττωῦνται, συμπίπτοντων κατὰ μικρὸν εἰς τὸ αὐτὸ τινῶν πρότερον διαστελλομένων, πρὸ βλ. *ι η η υ υι ει οι πάντα = ι, αι ε, ο ω κττ.*, ἢ καὶ νὰ αὐξάνωνται διασπωμένων ἐνίων πρότερον ἀπλῶν, πρὸ βλ. *αὐγῆ - αὐτός (ἄβγῆ) ἀφτός*

¹ Τὰς ὀλίγας ταύτας σελίδας ἀποσπῶμεν ἐκ τοῦ νεωστὶ ἐκδοθέντος ἔργου τοῦ ἡμετέρου καθηγητοῦ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκι τοῦ ἐπιγραφομένου « Ἀκαδημικὰ ἀναγνώσματα εἰς τὴν ἐλληνικὴν κλ. γραμματικὴν », ὅπερ ἀναμφισβότως εἶναι τὸ σπουδαιότατον πάντων τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντων ἐν Ἑλλάδι ἔργων περὶ ἐλληνικῆς γραμματικῆς.

κακός - κακοί (κ^1, κ^2), γάμος - γέρον ($\gamma - j$) χαρά - χαίρω ($\chi - ch$) κτλ. Δύνανται και να μείνωσι κατά τὸ ποσὸν ἴσοι, ἀλλὰ κατὰ τὸ ποιὸν νὰ ἀλλοιωθῶσι, πρὸβλ. τὰ πΗ κΗ - φ χ, τὸ ζ ἀπὸ διπλοῦ γενόμενον ἤχη-ρον s (z) κττ. κττ. Ταῦτα συνήθως οὐχὶ ἡ γραφή, ἀλλ' ἡ ἱστορικὴ ἐξέτασις εὐρίσκει καὶ διαλευκαίνει. Ἐάν τις ἄρα ἐνθυμηθῆ ἡ πρώτη ὅτι ἡ μὲν κατ' ἀρχὰς διὰ τῶν γραπτῶν τούτων σημείων ἀτελῶς μόνον παρασταθεῖσα προφορὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπωσδήποτε μετεβάλλετο καὶ ἠλλοιοῦτο, τὰ δὲ γράμματα μικρὸν μόνον μετερρυθμίσθησαν καὶ ταῦτα οὐχὶ πάντα, καὶ δεύτερον ὅτι οὔτε κατὰ τὸν χρόνον τῆς πρώτης καταγραφῆς ἦν ἡ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης προφορὰ ἀπλή, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ποικίλη ὅπως καὶ αἱ διάλεκτοι, οὔτε αἱ μεταβολαὶ αἱ μετὰ ταῦτα ἐτελοῦντο πανταχοῦ κατὰ πάντα ὁμοιομόρφως, τότε λαμβάνει μικρὰν τινα ἔννοιαν τῆς ἀπείρου τῶν φθόγγων ποικιλίας, ἣν κατὰ τοὺς διαφόρους αἰῶνας τὰ γράμματα τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου ἐδέησε νὰ παραστήσωσι, καὶ δὴ καὶ τῆς δυσκολίας τοῦ περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς ἀρχαίας γλώσσης ζητήματος.

Ἄλλὰ παρὰ πάσας τὰς ἐπιπροσθούσας δυσκολίας ταύτας ἡ ζήτησις τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐπιβάλλεται, καὶ τοῦτο οὐχὶ ὑπὸ περιεργίας τινός, ἀλλὰ διότι γνησία προφορὰ γλώσσης ἢ διαλέκτου τινός εἶναι οὐσιωδῆς τι, αὐτὸ τοῦτο ζωοποίησις τῆς γλώσσης, ἥτοι σαφῆς παράστασις τῶν ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει αὐτῆς ἐπιγενομένων φωνητικῶν μεταβολῶν, συγκρυσταλλομένων ὑπὸ τῆς ἀμεταβλήτου συνήθως μενούσης ὀρθογραφίας. Προκειμένου δὲ περὶ ἀρχαίας γλώσσης δὲν εἶναι ἡμῖν δυνατόν νὰ παρατηρήσωμεν τὴν προφορὰν ἀπ' εὐθείας καὶ περιγράψωμεν, μόνον δ' ἐμμέσως ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων δυνάμεθα βραχέα τινὰ νὰ εἰκάσωμεν. Ἐπὶ τὴν εὑρεσιν ἄρα τῆς γνησίας τῶν ἀρχαίων προφορᾶς ἐρχόμεθα μόνον ἐμμέσως, ἐξετάζοντες πρῶτον τὴν γραπτὴν παράδοσιν, ἔπειτα τὴν προφορικὴν διὰ τὰ ἐν αὐτῇ σωζόμενα ἀποτελέσματα τῆς ἀρχαίας προφορᾶς καὶ διαθέσεως τῶν φθόγγων.

Ἐφ' ὅσον τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος πρότερον μὲν ἐν Ἑλλάδι, ἔπειτα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀσίᾳ καὶ βραδύτερον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπρωταγωνίστει ἐν τῷ πολιτισμῷ, μόνη ἡ προφορικὴ παράδοσις ἐγινώσκετο καὶ κατ' αὐτὴν ἀνεγινώσκοντο τὰ ἐλληνικὰ βιβλία, ἀρχαῖα, μεταγενέστερα καὶ μεσαιωνικά. Καὶ οἱ Ἀσιᾶται καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πάλαι καὶ οἱ Ἀρμένιοι καὶ Ἐνετοὶ καὶ λοιποὶ Ἴταλοὶ καὶ οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Σλαῦοι κατόπιν ἐμάνθανον τὴν γλῶσσαν ἡμῶν μετὰ τῆς ἐκάστοτε ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν προφορᾶς. Ὅτε δ' ὁμοῦς τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος

πανταχόθεν καταδιωχθέν, δουλωθέν και ταπεινωθέν περιήλθεν εις δεινήν ἀμάθειαν και μεγάλην ἀφάνειαν και ἐνομίσθη νεκρόν, τότε, ἐπειδὴ οἱ νεκροὶ φύσει οὔτε λαλοῦσιν οὔτε προφορὰν διδάσκουσιν, ἀπεχωρίσθη ἡ παλαιὰ ἑλληνικὴ ἀπὸ τῆς γλώσσης τοῦ τεταπεινωμένου, περιφρονουμένου και τεθνηκότος, ὡς ἐλέγετο και ἐπιστεύετο, ἔθνους, και ἐζητήθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ὀλλανδοῦ Ἐράσμου τῷ 1528 χάριν τῆς ἀρχαίας γλώσσης προφορὰ τις ἄλλη, ὀρθὴ και γνησίαι.

Ἄν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος μὴ ἐπιπτε τηλικαύτην πτώσιν, ἀλλ' ἐξηκολούθει ἦτοι νὰ πρωταγωνιστῇ ἢ τοῦλάχιστον νὰ συμβαδίζῃ τοῖς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ λαοῖς ἐν τῇ τέχνῃ, τῇ ἐπιστήμῃ και ἐν τῷ πολιτισμῷ, οὐδέποτε θὰ ἐτολμᾶτο τοιοῦτό τι και οὐδέποτε θὰ κατεφρονεῖτο ὁ τρόπος καθ' ὃν τοῦτο ἀπήγγελλε και μετεχειρίζετο τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν, καθ' ὃν τρόπον οὐδεὶς ἀλλογενῆς σήμερον τολμᾷ ν' ἀναγινώσκῃ τὰ τοῦ Σαίξπηρ ποιήματα ἄλλως ἢ ὅπως ἀναγινώσκουσιν αὐτὰ οἱ σημερινοὶ Ἕγγλοι, εἰ και ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ μέχρι σήμερον ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα σφόδρα ἠλλοιώθη. Καὶ δὲν τολμᾷ τοῦτο, διότι οἱ Ἕγγλοι ἔκτοτε διὰ πάντων τῶν αἰώνων ἐξακολουθοῦσιν ἐργαζόμενοι ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ και τῶν γραμμάτων· ἐντεῦθεν δὲν κρίνεται καλὸν νὰ χωρισθῇ ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἰς δύο διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἄλλης προφορᾶς διὰ τὰ ἀρχαιότερα ἔργα.

Ἡ ἐπινόησις ἄρα τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς προῆλθε κυρίως ἐκ τῆς ταπεινώσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους και ἐκ τῆς πεπλανημένης δοξασίας περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπινοηθεῖσα και ἐφαρμοσθεῖσα κατὰ μικρὸν ἐπεκράτησε και ἐπικρατεῖ μέχρι σήμερον, πρῶτον μὲν διότι λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν γραπτὴν παράδοσιν ἐξήλεγξεν εὐκόλως και ἐπιτυχῶς τὴν πλημμύειαν τῆς προφορικῆς. (Οὕτω λ. χ. τρία μεγάλα και ἀληθῶς ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς θεωρίας αὐτοῦ και πρὸς ἔλεγχον τῆς νεωτέρας προφορᾶς προσήνεγκεν ὁ Ἐράσμος α') ὅτι παραδόξως αἱ ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ τὸ πάλαι παραληφθεῖσαι ἑλληνικαὶ λέξεις ἐγράφοντο, βεβαίως δὲ και ἐξεφωνοῦντο, ὅλως διαφόρως ἀπὸ τῆς συνηθείας τῶν νέων Ἑλλήνων, λ. χ. ecclesia, ethice, alphabetum κτλ. β') ὅτι τσαῦτα σημεῖα η, η, ι, ει, οι, υι, υ (αι, ε, ο, ω) παριστῶσι τὸν αὐτὸν φθόγγον ἐν τῇ νέᾳ γλώσσῃ, οὐδεὶς δὲ νοεῖ, τίνος ἕνεκα οἱ τὸν ἀλφάβητον καταρτίσαντες και τελειοποιήσαντες ἐμελλον νὰ μεταχειρίζωνται πάντα ταῦτα, ἂν εἰς διὰ τούτων ἐσημαίνετο φθόγγος γ') ὅτι ἡ νέα προφορὰ γεννᾷ πλήθος δυσκολιῶν περὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς ἀρχαίας γλώσσης, αἰτινες ἂν τὸ πάλαι ὑπῆρχον, ἐμελλον κατ' ἀνάγκην

ἔκτοτε εἰς μεγάλας ὀρθογραφικὰς συγχύσεις καὶ ἐναλλαγὰς ν' ἀγάγωσιν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν συνέβαινε· δῆλον ἄρα ὅτι δὲν ἐξέφραζον ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν φθόγγον). Ἐπειτα δὲ ὅπερ καὶ τὸ κυριώτατον, ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις πολλὰς παρέχει εὐκολίας τοῖς μαθηταῖς, ἅτε διαστελλούσα ὅσους ἢ προφορικῇ συγγέει φθόγγους.

Τὰ διαστελλόμενα μὲν ὑπὸ τῶν Ἑρασμικῶν, συγγεόμενα δὲ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, ἅτινα καὶ τὴν κυρίαν διαφορὰν τῶν δύο μερίδων ἀπαρτί- ζουσιν, εἶναι τάδε : α') τὸ υ καὶ η, ἐξ οὗ καὶ ἠτακιστὰὶ μὲν οἱ Ἑρα- σμικοί, ἰωτακιστὰὶ δὲ οἱ ἀντίπαλοι τούτων ὠνομάσθησαν ἀπὸ τῆς ἐκφω- νήσεως τοῦ η ὡς θ ἢ τοῦ η, ει, οι, υ, η, υι ὁμοίως τῶν ε' β') αἱ δίφθογγοι αι, ει, οι, υι, αυ, ευ, ἅς διφθογγικῶς ὡς αἶ, εἶ, αῖ κλπ. οἱ Ἑρασμικοὶ ἐκφωνοῦσιν· γ') ἡ ποσότης τῶν μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων, ἣν δια- στελλοῦσιν οἱ Ἑρασμικοί· δ') τὸ δασύ πνεῦμα καὶ τὰ δασέα φ, χ, θ, ἐν οἷς οἱ Ἑρασμικοὶ ἐκφωνοῦσι τὸ δασύ πνεῦμα προφέροντες πΗ, κΗ, τΗ· ε') τὸ διπλοῦν γράμμα ζ, ὃ ὑπὸ τῶν Ἑρασμικῶν προφέρεται συνήθως ὡς dz.

Ἄλλ' εἰ καὶ ἐλέγχεται οὕτως ἡ νέα ἡμῶν προφορὰ πλημμυλῆς, ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ ἐρασμικὴ δὲν δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ εἶναι ὀρθὴ καὶ γνησία, πρῶτον μὲν διότι, ἀφοῦ διὰ τῆς φυσιολογικῆς ἐξετάσεως τῶν φωνητι- κῶν ὀργάνων ἐγνώσθη, ὅτι ἄπειροι τὴν ποικιλίαν φθόγγου δύνανται νὰ σχηματισθῶσιν, εἶναι ἀντικρὺς ἐπιστημονικὸς σολοικισμὸς ἢ δυσχῦρισις ὅτι δύναται τις βοηθούμενος ὑπὸ τῆς γραφῆς νὰ ἐξεύρη τὴν γνησίαν προφορὰν καὶ ν' ἀπαγγεῖλῃ τοὺς φθόγγους ξένης γλώσσης καθ' ὃν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων προφέρονται ἢ προεφέροντο τρόπον, ἂν μὴ ἐπὶ πολὺ ἀκούσῃ καὶ μετ' ἐπιμελείας ζήτησιν νὰ μιμηθῇ αὐτούς, πολλάκις δέ, ὡς γνωστὸν, οὐδέ τότε. Οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀκριβεστάτη περιγραφὴ τῶν κινήσεων τῶν φωνητικῶν ὀργάνων ἐξαρκεῖ πολλάκις, ἵνα τις παραγάγῃ ἀπαραλ- λάκτως τοὺς ἐκφωνουμένους φθόγγους, ἥκιστα δὲ πάντων γράμματα ὀλίγα καὶ ξένα, ἅ ὡς σύμβολα, οὐχὶ δ' ὡς πιστὰ φωνογραφικὰ εἰκόνες τῶν ἀπαγγελλομένων πολλαπλασίων φθόγγων χρησιμεύουσιν. Πρόσθετε ὅτι, καθ' ἃ εἶπομεν, ἡ προφορὰ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης οὔτε κατὰ πάντας τοὺς τόπους οὔτε κατὰ πάντας τοὺς χρόνους ἦν ἡ αὐτὴ, ἀλλ' ἠλλοιοῦτο ἀδιαλείπτως καὶ ἐποίκιλλε κατὰ τόπους, καὶ δὴ ὁ ὁμοίως ἀπαγγέλλων τὰ ὀμηρικὰ καὶ τὰ πλατωνικὰ καὶ τὰ τῶν μεταγενεστέρων, ἢ τὰ λακωνικά, τὰ βοιωτικά, τὰ ἀττικὰ καὶ τὰ ἰακὰ κλπ., πάν- τως σφάλλεται δεινῶς. Περὶ τούτου πείθεται ἕκαστος ἐνθυμηθεὶς ὅτι οὐδαμοῦ τῆς γῆς ἐν οὕτῳ μικρῷ χώρῳ ἀνεπτύχθησαν τοσαῦτα καὶ

οὕτω διαφέρουσαι ἀλλήλων διάλεκτοι ὄσαι ἐν Ἑλλάδι, καὶ προσέτι μαθῶν ὅτι, καθ' ἃ ἤδη πρὸ πολλοῦ παρατηρήθη, αἱ τῶν διαλέκτων καὶ ιδιωμάτων διαφοραὶ ἀπ' ἀλλήλων κείνται πρὸ πάντων ἐν ταῖς φθόγγοις καὶ ἐν τούτοις ἀνάγκη ν' ἀναζητῶνται. Δῆλον ἄρα ὅτι τὸ πάλαι ποικιλωτάτη κατὰ διαφόρους χώρας τῆς Ἑλλάδος ἦν ἡ προφορὰ τῆς γλώσσας, πολὺ ποικιλωτέρα ἢ ὅσην ἡμεῖς σήμερον ἐν ἰσομεγέθει ἄλλῃ χώρᾳ ἢ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι ἀνευρίσκομεν. Διότι τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, ἡ ἐνιαία διοικήσις, τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, ἡ κοινὴ λατρεία, ἡ κοινὴ γραπτὴ παράδοσις, τὰ κοινὰ σχολεῖα κτλ. ἐπιβάλλουσι σήμερον ἐξομαλισμὸν καὶ ὁμοιότητά τινα ἄγνωστον τὸ πάλαι.

Τὴν ἐκ τῶν προτέρων δ' οὕτως εἰκαζομένην μεγίστην ποικιλίαν εὐρίσκομεν ἐπιβεβαιουμένην ἐκ τῶν ὑστέρων, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἐκ τῶν μνημείων τῶν ἀρχαίων διαλέκτων, οἷα πρόκεινται ἡμῖν κυρίως ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἐπιγραφαῖς. Ἐπειτα εἶναι γνωστὸν ὅτι πρῶτοι οἱ Βοιωτοὶ ἔτρεψαν τὰς διφθόγγους εἰς ἀπλᾶ φωνήεντα, καὶ πρῶτοι οἱ Ἡλεῖοι, οἱ ἐν Ἀσίᾳ Αἰολεῖς, οἱ Ἴωνες τῆς Ἀσίας καὶ τινες Κρηῖτες ἀπέβαλον τὸ δασὺ πνεῦμα, ὁμοίως πρῶτοι οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπώλεσαν τὸ *ϝ* κττ. Ἄλλ' εἶναι προφανές ὅτι διὰ πάντων τούτων βαθμηδὸν ἡ γλῶσσα μετεβάλλετο καὶ ὡς εἰπεῖν καθίστατο ἀπὸ ἀρχαίας νεωτέρα ἑλληνικὴ. Αὐτόδηλον ἄρα ὅτι, ἂν τις ἀξιοῖ ὅτι προφέρει τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καθ' ὅν οἱ ἀρχαῖοι τρόπον, ὅπερ κατὰ τὰ λεχθέντα ὅλως ἀνέφικτον, ἀνάγκη νὰ μὴ ἀπαγγέλλῃ ὁμοίως τὰ τῶν διαφόρων χρόνων καὶ τόπων ἔργα, ἀλλὰ νὰ διαστέλλῃ καὶ φυλοκρινῇ αὐτὰ κατὰ τόπους καὶ χρόνους, καὶ ἐπὶ ἐκάστων νὰ ἐφαρμόζῃ ἄλλην προφορὰν.

Πόσον δὲ λεπτὴ καὶ αὐτόχρημα ἀκατάληπτος ἡμῖν σήμερον ἦν ἡ ἀρχαία προφορὰ, καὶ αὐτὴ ἡ ἐπίσημος, ἡ ἐθνικὴ ὡς εἰπεῖν, δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ἂν μόνον τὸ περὶ συνθέσεως ὀνομάτων Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασέως μελετήσῃ. Τῶν πολλῶν παρ' αὐτῷ ἀναγράφω ὀλίγα τινά, οἷον (σελ. 126) «Μουσικὴ τις ἦν καὶ ἡ τῶν πολιτικῶν λόγων ἐπιστήμη τῷ ποσῷ διαλλάττουσα τῆς ἐν ᾧδαῖς καὶ ὀργάνοις, οὐχὶ τῷ ποιῷ. Καὶ γὰρ ἐν ταύτῃ καὶ μέλος ἔχουσιν αἱ λέξεις καὶ ῥυθμὸν καὶ μεταβολὴν καὶ πρέπον· ὥστε καὶ ἐπὶ ταύτης ἡ ἀκοὴ τέρπεται μὲν τοῖς μέλεσιν, ἄγεται δὲ τοῖς ῥυθμοῖς, ἀσπάζεται δὲ τὰς μεταβολάς, ποθεῖ δ' ἐπὶ πάντων τὸ οἰκεῖον· ἡ δὲ διαλλαγὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον», καὶ (184) «τὰ γράμματα πολλὰς ἔχει διαφορὰς οὐ μόνον παρὰ τὰ μήκη καὶ τὰς βραχύτητας ἀλλὰ καὶ παρὰ τοὺς ἤχους», καὶ (162) «τούτων δὲ (τῶν

φωνηέντων) κράτιστα μὲν ἔστι καὶ φωνὴν ἡδίστην ἀποτελεῖ τὰ τε μακρὰ καὶ τῶν διχρόνων ὅσα μηκύνεται κατὰ τὴν ἐκφορὰν, ὅτι πολὺν ἤχειται χρόνον καὶ τοῦ πνεύματος οὐ κατακόπτει τὸν τόνον· χεῖρω δὲ τὰ βραχέα ἢ τὰ βραχέως λεγόμενα ὅτι μικρόφωνα τέ ἐστι καὶ σπαδονίζει τὸν ἦχον. Αὐτῶν δὲ τῶν μακρῶν εὐφωνότατον τὸ α, ὅταν ἐκτείνηται· λέγεται γὰρ ἀνοιγομένου τοῦ στόματος ἐπὶ πλεῖστον καὶ τοῦ πνεύματος ἄνω φερομένου πρὸς τὸν οὐρανόν. Δεύτερον δὲ τὸ η, ὅτι κάτω περὶ τὴν βάσιν τῆς γλώσσης ἐρείδει τὸν ἦχον ἀκόλουθον, ἀλλ' οὐκ ἄνω καὶ μετρίως ἀνοιγομένου· τρίτον δὲ τὸ ω, στρογγύλλεται τε γὰρ ἐν αὐτῷ τὸ στόμα καὶ περιστέλλει τὰ χεῖλη, τὴν τε πληγὴν τὸ πνεῦμα περὶ τὸ ἀκροστόμιον ποιεῖται· ἔστι δ' ἥττον τούτου τὸ υ, περὶ γὰρ αὐτὰ τὰ χεῖλη συστολῆς γενομένης ἀξιολόγου πνίγεται καὶ στενὸς ἐκπίπτει ὁ ἦχος· ἔσχατον δὲ πάντων τὸ ι, περὶ τοὺς ὀδόντας γὰρ ἡ κρότησις τοῦ πνεύματος γίνεται μικρὸν ἀνοιγομένου τοῦ στόματος καὶ οὐκ ἐπιλαμπρυνόντων τῶν χειλέων τὸν ἦχον· τῶν δὲ βραχέων οὐδέτερον μὲν εὐχρον, ἥττον δὲ δυσηχὲς τὸ σ· δίστησι γὰρ τὸ στόμα κρείττον θάτερον, τὴν δὲ πληγὴν λαμβάνει περὶ τὴν ἀρτηρίαν μᾶλλον», καὶ (172) «τριῶν δὲ τῶν ἄλλων γραμμάτων, ἃ δὴ διπλᾶ καλεῖται, τὸ ζ μᾶλλον ἠδύνει τὴν ἀκοὴν τῶν ἐτέρων», καὶ «ἄχαρ· δὲ καὶ ἀηδὲς τὸ σ, καὶ εἰ πλεονάσειε, σφόδρα λυπεῖ . . .» κττ. κττ.

Δὲν πιστεύω νὰ εὑρεθῇ τις σήμερον ὅστις θά μοι διαφωνήσῃ ἂν εἶπω, ὅτι οὐδεὶς ἡμῶν δύναται νὰ δισχυρίζηται ὅτι σαφῶς καὶ ἀληθῶς αἰσθάνεται ταῦτα τοῦ Ἀλικαρνασέως, καθὼς οὐδεὶς θά μοι ἀντείπῃ διατεινομένῳ ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ γινώσκῃ ἀπὸ πάτριον τῷ νόμῳ καὶ τῷ τῆς φωνῆς τόνῳ τῶν ἀρχαίων, οὐδεὶς τὴν ἔντασιν ἢ ἰσχὺν τῶν τονουμένων καὶ ἀτόνων συλλαβῶν, οὐδεὶς τὴν ἀδιάφορον θέσιν τῆς γλώσσης, τὴν βάσιν πάσης τῶν φθόγγων ἀρθρώσεως κττ. κττ. Ἄλλ' εἶναι προφανές ὅτι ταῦτα ὁμολογοῦντες συνομολογοῦμεν ἅμα καὶ ὅτι οὐδεὶς ἡμῶν δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ διατείνηται ὅτι ἐπανεῦρε τὴν ἀρχαίαν, τὴν γνησίαν προφορὰν.

Ἄφοῦ δ' οὕτως, ἐκ τῶν προτέρων, ἀπεδείχθη τὸ κατ' ἀρχὴν ἀδύνατον τῆς εὑρέσεως τῆς ἀληθοῦς ἀρχαίας προφορᾶς, δῆλον ὅτι ἡ ἐρασμικὴ ὑπολείπεται τῆς ἀντερασμικῆς πρῶτον ὅτι ὡς ἀπλοῦν καὶ καθαρὸν ἐπινοήμα καὶ πλάσμα ἐνὸς ἢ πλειόνων δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν ἀντερασμικὴν, ἥτοι πρὸς αὐτὴν τὴν ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως σιγηζομένην γλῶσσαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Δεύτερον ὅτι ἡ μὲν ἀντερασμικὴ εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ πανταχοῦ ὅπου λαλεῖται, ἡ δὲ ἐρασμικὴ

ποικίλλεται κατὰ τόπους, ὥστε οὐδενὸς ἔθνους οἱ λόγοι ἐλληνιστῶν δύνανται νὰ συνεννοηθῶσι δι' αὐτῆς πρὸς τοὺς ἐλληνιστὰς ἄλλου ἔθνους ἢ πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ἢ ἀχρηστία δ' αὕτη ὑπὲρ πᾶν ἄλλο συμβάλλεται εἰς τὴν κοινὴν δοξασίαν, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα εἶναι νεκρά.

Ἄλλ' εἰ καὶ κατὰ τὰ εἰρημένα ἢ νεωτέρα ἡμῶν προφορὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς προφορικῆς παραδόσεως, ἥτις ἀποδεδειγμένως ὑπῆρξεν ἀδιάκοπος, οὐχ ἥτιον ῥητέον ὅτι ἠλλοιώθη καὶ αὕτη, ὅπως πᾶσα ἄλλη προφορικὴ παράδοσις καὶ ὅπως ἠλλοιώθησαν καὶ τὰλλα γλωσσικὰ στοιχεῖα, οἷον τύποι, λέξεις, συντάξεις, σημασίαι κλπ. Διότι πάντα ταῦτα συνδέονται ἀναποσπᾶστως μετ' ἀλλήλων καὶ συµμεταβάλλονται. Ὅτι δ' οὐ μόνον ἐξεφωνεῖτο ἀλλὰ καὶ ἐγράφετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα κατὰ πάντα τοὺς αἰῶνας, τοῦτο ὁμολογοῦσι πάντες, ἀλλ' οὐδαμῶς ἀποδεικνύει τὸ ἀναλλοίωτον καὶ δὴ γνήσιον τῆς νέας ἡμῶν προφορᾶς. Διότι εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι τὸ ὀρθογραφικὸν σύστημα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, καθὼς καὶ πάσης ἄλλης μεταχειριζομένης τελείαν φθογογραφίαν (οὐχὶ συλλαβογραφίαν), στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὑπεμφαίνειν διὰ σειρᾶς σημείων διαδοχικῶς τεταγμένων τὰς ὑπὸ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων ὀφειλουμένας νὰ ἐκτελεσθῶσι διαδοχικῶς κινήσεις. Ἐπειδὴ δὴ λονότι ἀπὸ θέσεώς τινος εἰς ἄλλην μία μόνη ὑπάρχει συντομωτάτη ὁδός, γίνονται εὐκολώτατα διὰ γραμμάτων δῆλαί αἱ ἐκτελεστέαι κινήσεις τῶν φωνητικῶν ὀργάνων· τὰ γράμματα εἶναι τρόπον τινὰ οἱ ὁδοδείκται, οὓς ἴστησιν ὁ γράφων χάριν τοῦ ἀναγνώστου, ἵνα τούτοις ἀκολουθῶσι τὰ ὄμματα καὶ ἅμα τὰ φωνητικὰ ὄργανα αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ κατ' ἀρχὴν ὀρθὴ ἀρχὴ αὕτη συνηθέστατα καταπατεῖται, ἐπειδὴ οἱ μὲν ἐκφωνούμενοι φθόγγοι ἄλλοτε ἄλλως σχηματίζονται καὶ δὴ μεταβάλλονται, ἡ δὲ ὀρθογραφία αὐτῶν πῆγνυται καὶ διατηρεῖται ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς ἀμετάβλητος. Παραμένει δ' ἀναλλοίωτος ἡ γραφὴ κυρίως τούτου ἕνεκα, ὅτι οἱ ἄνθρωποι γράφοντες συνάπτουσι ἐκάστοτε μετὰ τῆς ὀρατῆς εἰκόνας ἐκάστου γράμματος τὴν παράστασιν ἐκείνην τοῦ φθόγγου, ἣν οὗτος ἐν τῷ χρόνῳ καὶ τῷ τόπῳ αὐτῶν ἔχει, καὶ δὲν αἰσθάνονται ποτε ὅτι ἄλλοτε ἠδύνατο νὰ ἔχη ἄλλην, καὶ τοῦτο εὐλόγως, ἐπειδὴ εἰς τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῦ ἐκάστοτε προφορὰν ὑποκαθίσταται κατὰ μικρὸν ἄλλη τις βραχὺ καὶ τοῦτο ἀνεπαίσθητως παρηλλαγμένη, ὅθεν ὁ νέος καὶ οὕτως ἠλλοιωμένος φθόγγος παραδίδεται ταῖς ἐφεξῆς γενεαῖς ὡς φύσει καὶ ἐξ ἀρχῆς συνημμένος μετὰ τοῦ γράμματος τοῦ παριστῶντος αὐτόν. Διὰ τὴν ἀνεπαίσθητον δ' ἀλλοίωσιν τούτων οὐδεὶς οὐδέποτε ὄσον καὶ ἂν

ἤθελε ζῆσαι χρόνον, καὶ ὅσον λόγιος καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι, θὰ ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ ὅτι συνέβη ἐπ' αὐτοῦ μεταβολὴ τις οἰαδῆποτε, ἀλλὰ πάντες πιστεύουσιν ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τὸν αὐτὸν αἰετοτε τρόπον ἐκφωνοῦσι τοὺς φθόγγους τῆς μητρικῆς αὐτῶν γλώσσης.

Οὐδεὶς λ. χ. τῶν ἀδιαλείπτως ῥαψωδούντων τὰ Ὀμήρου ἔπη ἀπὸ τῆς γενέσεως αὐτῶν μέχρι Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἠσθάνετο ὅτι ἐπ' αὐτοῦ συνέβαινον ἀλλοιώσεις τούτων καὶ καθόλου ὅτι ἄλλως ἐξεφωνοῦντο ταῦτα ὑπὸ τῶν παλαιότερων ῥαψωδῶν καὶ ἄλλως ὑπ' αὐτοῦ, οὐδεὶς τούτων ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἀπώλλυτο τὸ *Ϝ*, ἢ ὅτι τὸ ἀρχαῖον *υ* ἐτρέπετο εἰς *Ϝ* κτλ. Ἦκιστα δὲ πάντων ἠδύναντο οὗτοι νὰ κωλύσωσιν ἢ καὶ ἐπιβραδύνωσι τὸ παράπαν τὰς φωνητικὰς ἀλλοιώσεις ταύτας, καὶ οὕτω διατηρήσωσιν ὁμοιόμορφον τῆς γλώσσης προφορὰν τῶν ὁμηρικῶν ἔπων ἐν ταῖς διαφόροις χώραις τῆς Ἑλλάδος. Ὁμοίως οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων εἴτε σοφῶν εἴτε ἀσοφῶν ἔλαθεν αἰσθῆσαι τοῦ κακοῦ, ὅτι αἱ δίφθογγοι *αι* *οι* καθίσταντο κατὰ μικρὸν ἀπλοῖ φθόγγοι *ε*, *υ* οὐδεὶς ὅτε τὰ μακρὰ φωνήεντα ἀπώλλυσαν τὸν μακρὸν αὐτῶν χρόνον, οὐδεὶς τῶν μεσαιωνικῶν ἡμῶν πατέρων ὅτε τὸ *υ* ἀπὸ τῆς ἀπτικῆς αὐτοῦ προφορᾶς βαθμηδὸν ἐκκλίνον ἐταυτίσθη κατὰ μικρὸν περὶ τὸ χιλιεστὸν ἔτος μ. Χ. τῷ *ι* κτλ. Ταῦτα παρατηρεῖ μόνος ὁ ἱστορικὸς ὁ τὰς διαφόρους περιόδους τῆς γλώσσης παραβάλλων, οὐχὶ δὲ οἱ λαλοῦντες τὴν γλῶσσαν εἴτε σοφοὶ εἴτε ἄσοφοι εἶναι. Ὁ δὲ διατεινόμενος ὅτι, ἐπειδὴ αἱ νέοι ἐν τοῖς σχολείοις ἐδιδάσκοντο ἀδιαλείπτως ἀπὸ τῶν δοκίμων χρόνων τὸ ὄνομα, τὸ σχῆμα καὶ τὴν δύναμιν τῶν γραμμάτων, διὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταβληθῶσιν οἱ φθόγγοι χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ τις τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην, καὶ συνάγων ἐντεῦθεν ὅτι κατ' ἀνάγκην ἡ προφορὰ τούτων ἔμελλε νὰ εἶναι καὶ ἐπὶ Διονυσίου τοῦ Θρακῆος ὅποια ἐπὶ Ἀριστάρχου καὶ Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου καὶ Καλλιμάχου καὶ Δημοσθένους καὶ Πλάτωνος, οὗτος οὐδὲν ἄλλο ἢ δηλοῖ σαφῶς ὅτι ἀγνοεῖ παντελῶς τὸν φυσιολογικὸν τρόπον, καθ' ὃν μεταβάλλονται οἱ φθόγγοι πάσης γλώσσης. Ἐπειτα μετὰ τοῦ αὐτοῦ δικαίου θὰ δυσχυρίζετό τις καὶ ὅτι τῆς γαλλικῆς ἢ γερμανικῆς ἢ ἀγγλικῆς γλώσσης ἡ προφορὰ οὐδαμῶς ἠλλοιώθη ἀπὸ πολλῶν αἰώνων, ἐπειδὴ ἀπὸ μακροῦ συνεχῶς οἱ παῖδες ἀδιαλείπτως μανθάνουσι τὴν προφορὰν τῶν γραμμάτων ἐν τοῖς σχολείοις.

Εἰ καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι κατ' ἀλήθειαν ἡ προφορὰ ἡμῶν δὲν εἶναι ἡ γνησία, ἡ ἀρχαία, πάλιν ἀνάγκη νὰ ἐξαρθῇ ὅτι οὐδαμῶς δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ μεταβάλωμεν τὸν ἀπ' αἰώνων ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν τρόπον τῆς

ἀναγνώσεως τῶν ἀρχαίων· διότι ἔχοντες συνείδησιν τῆς ἐνότητος τῆς ἡμετέρας ἱστορίας καὶ γλώσσης ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ κρίνομεν δίκαιον, ἵνα διὰ διαφόρου προφορᾶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων διακόψωμεν καὶ ἀποχωρίσωμεν τὴν νέαν γλῶσσαν ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας καὶ οὕτω καταστήσωμεν τοὺς πολυτίμους πνευματικούς θησαυρούς τῶν παλαιῶν δυσπρόσιτους καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἀλλοτρίους ἡμῶν. Οἱ δ' ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, ἂν πεισθῶσι τοῦτο μὲν ὅτι ἐπιστημονικῶς οὐδεὶς δύναται νὰ ἐξεύρη τὴν ὀρθὴν καὶ γνησίαν προφορὰν, καὶ δὴ ὅτι περὶ ὀρθότητος τῆς ἐρασμικῆς οὐδεὶς δύναται νὰ γίνηται λόγος, τοῦτο δ' ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ζῆ ἔτι καὶ ὀπωσδήποτε ἐργάζεται ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ, καθ' ὅσον αἱ ἱστορικαὶ τύχαι καὶ περιστάσεις ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ, ἂν, λέγω, πεισθῶσι ταῦτα, δυνατόν ποτε νὰ μεταβάλλωσι τὴν συνήθη αὐτοῖς προφορὰν¹. Πέπεισμαι ὅτι τὸ ἔθνος ἡμῶν πολὺ μᾶλλον θὰ συνεβάλλετο εἰς ἐπιτυχίαν τούτου διὰ τῆς καλλιέργειας καὶ ἀναπτύξεως τῆς καθόλου ἐπιστήμης καὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ, διὰ τῆς πολιτικῆς εὐκοσμίας καὶ τῆς ἐπιδόσεως αὐτοῦ εἰς τὸν πολιτισμόν, ἢ διὰ μυρίων πλημμελῶν, ἵνα μὴ ἄλλην σκληροτέραν λέξιν εἴπω, διατριβῶν καὶ βιβλίων περὶ τῆς προφορᾶς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς.

Εἶναι ἀληθές ὅτι παρ' ἡμῖν πιστεύεται κοινῶς ὅτι ἡμεῖς διεσώσαμεν πιστότατα ἀπὸ τῶν δοκίμων χρόνων μέχρι σήμερον τὴν ἀρχαίαν, τὴν γνησίαν προφορὰν. Ἀλλ' εἰς τὴν δοξασίαν ταύτην ἀφορμὴν ἔδωκαν οὐχὶ αὐτὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ μᾶλλον ἀλλότρια τινά, ἥτοι τὸ μὲν ἢ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἀμετάβλητος παραμένουσα ὀρθογραφία, τὸ δὲ ἢ μικρὰ σχετικῶς ἀλλοιώσεις τοῦ τυπικοῦ τῆς γλώσσης καθόλου, τὸ δὲ τέλος ἢ δοξασία ὅτι ἡ ταυτότης τῆς προφορᾶς ἀποδεικνύει ταυτότητα τῆς φυλῆς, τὴν γνησίαν καταγωγὴν ἡμῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων, ὡσεὶ οἱ νῦν Γερμανοί, ὧν ἡ προφορὰ καὶ καθόλου ἢ γλῶσσα ὑπερβαλλόντως μετεβλήθη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ μέσων χρόνων, δὲν εἶναι δι' αὐτὸ γνήσιοι

¹ Ἐνα μόνον εὐρίσκω οὐσιώδη λόγον κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἡμετέρας προφορᾶς εἰς τὰ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἐκπαιδευτήρια, τὴν δυσκολίαν, ἣτις πάντως θὰ προκύψῃ ἐκ τῆς νέας προφορᾶς περὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν λέξεων, καὶ δυσκολίαν τηλικαύτην, ὥστε ἀμφίβολον λίαν, ἂν θὰ ἀντισηκωθῆ ὑπὸ τούτου ὅτι θέλει διδάσκεισθαι ὡς ζῶσα γλῶσσα. Ὅταν δὲ τις λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι αἱ πρακτικαὶ τοῦ βίου ἀνάγκαι ἐπιβάλλουσιν ὁσημέραι πανταχοῦ τῆς Ἑσπερίας τὸν περιορισμὸν τῶν δοκίμων μαθημάτων ἐν τοῖς γυμνασίοις, νοεῖ ὅτι πᾶσα καινοτομία συνεπαγομένη δυσκολίας εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν δοκίμων γλωσσῶν σφόδρα ἀμφίβολον ἂν πρέπη κατ' ἀλήθειαν νὰ εἶναι εὐκταία.

ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν. Εἰς λύσιν τῶν ἐθνολογικῶν ζητημάτων ὑπάρχουσι σήμερον πολλῶ πλείονα καὶ πολλῶ ἀκριβέστερα σωματικά καὶ ψυχολογικά γνωρίσματα ἢ ἡ προφορὰ τῆς γλώσσης, πρᾶγμα πανταχοῦ τῆς γῆς ἀδιαλείπτως μεταβαλλόμενον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ δὴ ἀδύνατον νὰ χρησιμεύσῃ, πρὸς τοιαύτην ἀπόδειξιν. Ὅτι δὲ ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν σημαίνει διαφθορὰν ἀλλ' ἀπλῶς ἐξελιξίν, ἀποδείξιος εἶναι τὸ μὲν ὅτι οὐκ ὀλίγαι τούτων ἐγένοντο ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ, τὸ δ' ὅτι πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελιξεί τελεῖται, συνέχεια καὶ ἀποτέλεσμα προγενεστέρων αἰτίων ὄν, δὲν δύναται νὰ καταδικασθῇ ὡς διαφθορὰ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ, ἂν κρίνῃ ὀρθῶς ἢ τίς τολμᾷ σήμερον νὰ κηρύξῃ τὴν γερμανικὴν ἢ γαλλικὴν προφορὰν διεφθαρμένην, εἰ καὶ διὰ μεγίστων μεταβολῶν προῆλθεν ἐκ τῆς ἀρχαίας; Οὔτε ὀρθὸν ἄρα οὔτε προσήκον εἶναι ν' ἀρνώμεθα τὸ πρόδηλον, ὅτι πολλὰ καὶ ποικίλαι μεταβολαὶ ἀπὸ τῶν παλαιστάτων χρόνων ἀρξάμεναι καὶ μέχρι τοῦ παρόντος διαρκεῦσαι μετέβαλον βαθμηδὸν τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, οὕτως ὥστε ἄνευ δισταγμοῦ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἐγένετό τι διάφορον, νέον. Ἐπειτα παρατηρεῖται ὅτι τῶν ἀλλοιωσέων τούτων μέγα καὶ σπουδαῖον μέρος συνετελέσθη ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις, ἦτοι τοῖς π. Χ. χρόνοις, καὶ δὴ δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἀπονέμωται τῇ νεωτέρᾳ καὶ νὰ νομίζωνται διαφοραὶ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἀλλοιώσεις τῶν διαφόρων φάσεων ἀπὸ ἄλλων παλαιότερων φάσεων αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρχαίας. Οὕτω λ. χ. ἡ γνησία δίφθογγος οὐ προφερομένη πρότερον οὐχὶ ὡς *u* ἀλλ' ὡς *ou* ἐγένετο ἀπλοῦν φωνῆεν *u* καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀττικῇ κατὰ τὸν Ε' ἢ καὶ Σ' π. Χ. αἰῶνα, καὶ ἡ εἰ ὁμοίως κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἐγένετο ἀπλοῦν φωνῆεν κείμενον μεταξὺ τοῦ *ē* καὶ *ī*, ἦτοι κλειστὸν *ē* (γράφομεν αὐτὸ συνήθως *ē* ἢ *ē,*) καὶ λήγοντος τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. συνέπεσεν ὄντως τῷ *ī*. Διὰ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων ἡ φωνητικὴ τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἠλλοιώθη τοσοῦτον κατὰ τοὺς μικροὺς π. Χ. καὶ τοὺς ἀμέσως μετ' αὐτὸν αἰῶνας, ὥστε ἤδη πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐφαίνετο ὁμοία μᾶλλον τῇ νεωτέρᾳ ἢ τῇ ἀρχαίᾳ ἐλληνικῇ. Τὸ ζήτημα ἄρα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀπλοῦν, ὥστε διὰ μιᾶς προτάσεως νὰ ἀποφασίσῃ τις ἂν ἡ ἐρασμικὴ προφορὰ ἢ ἡ ἡμετέρα εἶναι ὀρθή· διότι ἀμφότεραι κατ' ἀνάγκην εἶναι πλημμελεῖς, ἢ μὲν μᾶλλον, ἢ δ' ἥττον, καὶ ἢ μὲν ἐν τούτοις, ἢ δ' ἐν ἐκείνοις.